

Ikuspegi feminista maketoa eta euskaltzalea herritartasun berri baten alde

Mari Luz Esteban

UPV/EHUko Gizarte Antropologiako irakaslea

Hiritarra izateko hiru osagai nagusi behar dira gure gizarteetan: nazionalitatea, enplegu formala eta familiaren eredu bat non gizonezkoak sustatzailer nagusiak diren (Alonso, 2007). Baina hainbat gizarte mugimendu eta eragile (feministak, migratzaileak, ekologistak, okupak...) auzitan jartzen ari dira planteamendu hori. Artikulu honetan, euskal gizartean herritartasun¹ berri bati bidea emateko egokia litzatekeen ikuspegi feministaz jardungo dut.

Izenburuan adierazi bezala, ikuspegi feminista hori ezagarrizteko, euskaltzaletasunaz batera, 'maketo' izenondoa erabiltzen ari naiz. Jakina denez, 'maketo' hitza XX. mendean erabilia izan zen, industrializazioaren une ezberdinetan Euskal Herrira heldu ziren espainiarrak modu gutxiesgarrian deitzeko.² Maketoaren figura hori gizaki pobrea, itxuraz iluna eta eskolagabea zen. Baina ezaguna da heldu ziren guztiak ez zirela arrazoi ekonomikoengatik etorri, baizik eta arrazoi politikoengatik edo bestelakoengatik; emakumeen kasuan, sarri, nahi ez zuten ezkontza edo bizimodu batetik ihesi. Nik dakidala behintzat, deitzaile horiek ez daude gaur egun indarrean; irakurle batek baino gehiagok, ziur asko, ez ditu ezta ezagutuko ere. Baina nago beraien atzean dagoen ideologia

arrazista eta klasista ez dela guztiz desagertu, nahiz eta aldaera berriak eta politikoki zuzenak hartu XXI. mendean, geroago ikusiko dugunez.

Testu honetan, maketo terminoa erabiltzean, gizarte mugimenduek behin baino gehiagotan egin ohi duten ariketa imitatu edo, hobe esanda, birmoldatu nahi dut. Zein da ariketa? Talde batek bere kontra erabiltzen diren erreminta hegemonikoak (estereotipoak edo irainak, normalean) berreskuratu eta modu kontrahegemonikoan baliatzea, esangura birdefinituz. Feminismoan dugun adibiderik hurbilena *queer* hitza litzateke, ‘arraro’, ‘estrainio’, jatorrizko ingelesean, homosexualak modu gutxiesgarrian deitzeko erabilia. Irain edo kalifikatibo hori, peioratibo izatetik, identitate irauli eta teoria berritzaile baten ikur bihurtu da azken urteetan.

Feminismoarentzat maketo izenondoa berreskuratzean, ez nago logika hori hitzez hitz jarraitzen, feministei, talde gisara behintzat, ez baitzaie inoiz maketo deitu. Hemen proposatu nahi dudana ariketa beste bat da: Euskal Herriaren historian ‘besteak’, ‘kanpotarrak’ modu muturreko batez irudikatzen eta deitzeko baliatu den izenondoari ordezko begirada, ordezko erabilpena ematea. Eta, horrela, gure historiaren irakurketa osagarria ahalbidetu³ eta oraina eta etorkizuna beste era batera asmatzeko eta lotzeko bidea zabaldu.

Zer ekarpen egin diezaioke maketo terminoak gaur egungo testuinguruari? Nire ustez, Euskal Herriaren historian egon diren (dauden) planteamendu arrazistak eta klasistak hautesmaten, exorzizatzen eta nondik gatozen ez ahazten lagundu gaitzake. Iragana gaur egunerako irakasgai izan dadin. Era berean, euskaltasunari begirada irekia, arrotza, ‘kanpotarra’ (ere) aplikatu ahal izaten lagundu, mota guztietako esentzialismoak baztertuz eta norabide askotako ikusmirak aintzat hartuz. Jon Sarasuak proposatu duena osotuz, esango nuke (euskal) fluxua ibaiadar eta adarkadura ugari izango lituzkeen erreka litzatekeela, zeinak bere erretenean gainezka egingo lukeen. Horrela, gure gizartearen bazterretan, arrazoi ezberdinez, egon diren eta nahi baino gehiagotan dauden emakumeen

(eta baztertuen, migratzaileen, errefuxiatuen...) bizipenak eta prozesuak erdigunera ekarri, 'hemengoak/kanpokoak' dikotomia irauliz eta, aldi berean, Euskal Herritik kanpo egon diren borroken historia eta ondarea gure eginez. Azken batean, egun, bai aktibismoan bai kulturgintzan ari garen hainbat feminista kanpotarrak edo kanpotarren alabak gara.

Artikulu honen sorreran badago galdera orokor bat: nola garatu, orain eta hemen, ikuspegi feminista bat, non gizarte ezberdintasun eta bereizkeriak sorrarazten dituzten faktore guztiak maila berean uztartuta gelditzen diren: generoa, heteroaraua, klasea, etnia-arraza, hizkuntza, adina...?

Euskal feminismoak, bere osotasunean harturik eta azken berrogei urteetan egin duen ibilbideari begiratuta, aintzat hartu dituen menderakuntza-faktorarik ahulenak hizkuntza, klasea eta etnia-arraza lirakeke, nire ustez. Euskara, feminista askoren komunikatzeko hizkuntza izanik ere, orain gutxi arte ez dugu pentsamendu feministan modu egokian txertatu.

Tresna moduan, bai, baina ez gogoetaren ardatz. Gero itzuliko naiz gai horretara. Klasearen kasuan, bestalde, azken hamarkadetan hainbat sektore feministak kontuan hartu dute haien ekintzetan,⁴ sindikatuetako emakumeek, kasu; baina oro har ez da modu zentralerik ezta iraunkorrez ere txertatu. Etnia-arrazari dagokionez, berriz, feminista abertzaleek haien aldarrikapenak aldagai horren gainean eratu arren, 'euskal nazioari' aplikatu zaio gehienbat. Beraz, esango nuke, arrazoi ezberdinak tarteko, enpleguaren beheko postuetan eta gizartearen ertzetan dauden emakumeak feminismotik umezurtzago utzi ditugula. Horren adibide argia litzateke,

Nola garatu ikuspegi feminista bat, non gizarte ezberdintasun eta bereizkeriak sorrarazten dituzten faktore guztiak maila berean uztartuta gelditzen diren: generoa, heteroaraua, klasea, etnia-arraza, hizkuntza, adina...?

nire ustez, egunotan Bizkaiko zahar etxeetako langileak egiten ari diren greba, non feminismoaren babes nahiko urria izaten ari den.⁵ Bigarren adibide bat etxeko langileena litzateke, nahiz eta arlo horretan, beste elkarte batzuen ekimenen artean, Bizkaiko Etxeko Langileen Elkartea aspalditik egiten ari den lan sakona nabarmendu behar den.⁶

Beraz, ikuspegi feminista gaurkotzeari buruz hitz egiten dudanean, menderakuntza-faktoreak berrikusi eta beraien arteko harremanaz gure irakurketa eta gogoetak eguneratzeaz ari naiz. Horretarako, kategoria berri(tu)ak beharko genituzke, zeinak egoera eta irakurketa berrietara ondo egokitzen diren; eta, zailagoa dena, euskal feminismoaren baitan kokatzen garenok nor garen, zeintzuk diren gure (botere) ezberdintasunak, zeintzuk gure hierarkiak eta klase, adin, sexualitate edota hizkuntz posizioak identifikatu eta kontuan hartu.

Hori guztia adierazteko eta laburbiltzeko ari naiz ‘maketo’ hitza proposatzen, gure gizarteari eta feminismoari jarrera kritikiko eta autokritikiko batez begiratu ahal izateko.

‘Emakumeen aniztasuna’ edo menderakuntza faktoreen uztarketa

Hizkuntza, generoa, klasea eta jatorria gurutzatzen diren lekua gogoetagaia proposatu ziguten argitalpen honen oinarrian dagoen jardunaldian.⁷ Dakigunez, lau faktore horiez gain, adina, preferentzia sexuala, kapazitate funtzionala, erlijioa... ere egongo lirateke.

Gaur egun ohikoa da, feminismitik kanpo baina feminismoan ere, faktore horiek guztiak ‘aniztasuna’ kategoriaren baitan barne hartzea.⁸ Onartu beharra dago termino hori testuinguru batean egon daitekeen heterogeneotasunaz oharrezko praktikoa dela, are gehiago aintzat harturik duela gutxi arte euskal gizarteari buruz hitz egiterakoan harmonia eta batasuna zela nabarmendu ohi zena. Baina nago sinpleegia, pobreegia dela orain behar dugun ikuspegi feminista eraikitzeko, gizartearen edo emakumeen artean dauden gizarte eta

botere ezberdintasunak eta gatazkak lausotu egiten baititu. Horren froga argia litzateke bizi garen sistema politiko eta ekonomiko bidegabe honek inolako arazorik gabe hartzen duela bere gain nozio hori. Aniztasuna edo kulturartekotasuna esan eta ia inor ez da deseroso sentitzen, eta teoria feministak deserosotasuna erein behar du, sistemaren zimenduak astindu. Beraz, hitz horietatik harago joan beharko genuke.

Baina zirriborratzen ari naizen proposamenean sakontze aldera, hurrengo atalean, feminismoaren historiari erreparatu labur bat egingo diot, feminismoan egon diren bi haustura-une aipatuz.

Feminismoaren baitako haustura bi

XIX. mendean, mugimendu feminista ezagutzen dugun moduan sortzen den unean, posizio ezberdinak ere sortuko dira emakumeen arteko ezberdintasunei dagokienez; sufragisten eta marxisten jarrerak, esate baterako, ez dira berdinak izango. Eta hortik aurrera feminismoa ulertzeko eta praktikatzeko modu ezberdinak garatuko dira, osagarriak baina ezberdinak, lehenetsiak, besteak beste, modu diferentean definituko baitira.

XX. mendearen bigarren partean, hirurogeiko hamarkadaren amaieran, haustura funtsezko bat gertatuko da, zeinaren oihartzuna gurera pixka bat geroago helduko den. Feminismoak, ordurako, pentsamendu mendebaldar hegemonikoan nagusi diren androzentrismoari eta etnozentrismoari kritika egina zien. Baina, une horretan, Ipar Amerikako feminista beltzak eta lesbianoak hortik harago joango dira, muturreko haustura (bikoitza) eraginez, nahiz eta beraien irakurketak eta eraginak ez diren beti batera joan. Eta ohartu gaitezen egunotan egiten ari diren autore feministen euskarazko itzulpenetan (Davis 2016a, 2016b; Wittig 2017...) bi lerro horiek erabat presente daudela.⁹

Hiru hamarkada geroago, laurogeita hamarretan, bigarren haustura bat eragingo dute Asia, Latinoamerika eta Afrikako

feminista postkolonial eta dekolonialek. Horren eragina oraintxe ari da gurera heltzen. Halere, lerro horren ordezkari Ochy Curiel behin baino gehiagotan izan dugu hizlari gure artean (ikus Curiel 2015a, 2015b) eta, duela bi urtetik hona, Maggie Bullen antropologoa feminismo dekolonialari buruzko mintegi bat koordinatzen ari da Donostiako Kaxilda liburu dendan.¹⁰ Besteak beste.

Emakumeak, klasea eta arraza

Ipar Amerikako hainbat feminista beltzen ekarpena funtsezkoa izan da feminismoarentzat. Angela Davis da euskaldunok ondoen ezagutzen dugun mugimendu horren autorea, iaz Euskal Herrira egin zuen bisitarekin eta haren liburuen itzulpenekin lotuta.

2016ko abenduan, Durangoko Azokan, Davisen *Emakumeak, klasea eta arraza* (2016b) liburuaren aurkezpenaren harira, Elkar argitaletxeak eta Jakinek, Eskafandra bildumaren bultzatzaileek, argi utzi zuten beraren ekarpena zein den. Liburuaren itzultzaile Danele Sarriugartek halaxe esan zuen bertan:

Davisek emakume, beltz eta klase sozial apalekoa izateak dakartzan hiru zapalkuntzak lotu zituen [...] «Esklabotza sistema, mugimendu abolizionista eta sufragista, abortua edota etxeko lanak problematizatu zituen, eta horrekin, ordura arteko feminismoa, hau da, feminismo zuria arraza eta klase menderakuntzekiko itsu izan zela agerian utzi zuen».¹¹

Davisen obra euskal gizartearen berrirakurketa bat egiteko aplikagarria dela defendatu zuen Idurre Eskisabelek aurkezpen berean:

Zapalkuntza bikoitzaren ideia ez da guk asmatua. 1970eko hamarraldiaren bukaeran loratzen hasitako mugimendu feministak bazuen kezka hori, nazio borroka, klase borroka eta genero borroka parekatzearena; uztarketa horren berrartze bat egin dugu. Arraza aipatzen du Angela Davisek. Guk gutasun kolektibo baten esanahia ematen diogu horri. Nor izatea herri izatearekin lotuz, eta herri izate hori hizkuntzaren gainean eraikiz. Eta

horregatik uste dugu pertinentea dela Davisen pentsamendua plazara ekartzea.

Dena den, nire ustez, euskaltasuna eta etnia-arraza gure feminismoaren bi ardatz izan beharko lirateke, ez bakarra edo egokitua.

Davis feminismo beltzaren parte da. Mercedes Jabardo antropologoak feminismo beltzei buruz idatzi duen antologian (*Feminismos negros. Una antología*, 2012) seinalatu du arrazaren gaia presente egon dela feminismoan XIX. mendearen amaieratik, baina, hirurogeiko hamarkadan mugimendu beltza sortu arte, ez zela beraien ekarpena ikusgarri egin. Aitzindarien artean, Sojourner Truth dugu, 1851. urtean, Ohion egin zen Emakumeen Konbentzioan, bularrak agerian utzi eta «ez al naiz ni, bada, emakume bat?» galdera egin zuena,¹² geroago bell hooks feminista afroamerikarrak berreskuratuko duen esaldia.¹³ Ildo beretik, interseksionalitate terminoa sortuko du 1989. urtean Kimberlé W. Crenshaw-ek (1989), zapalkuntza sistema ezberdinak daudela adierazteko.¹⁴ Dena den, hurrengo atalean aipatuko dudan bigarren haustura eragingo duten feminista dekolonialak interseksionalitatearen ideiatik dezente haratago joaten ari direla iruditzen zait, interseksionalitatea normalean ulertu ohi dugun modutik haratago.

Ipar Amerikako hainbat feminista beltzen ekarpena funtsezkoa izan da feminismoarentzat. Angela Davis da euskaldunok ondoen ezagutzen dugun autorea

Bigarren haustura: teoria feminista dekoloniala

Esan bezala, emakume guztiak ez direla zuriak, klase ertainekoak eta heterosexuak nabarmendu zuten lehen aldiz hainbat feministak hirurogeiko hamarkadan Ameriketako Estatu Batuetan. Urte batzuk geroago, feminista postkolonialek eta dekolonialek ikuspegi horri beste buelta bat eman diote.

Oraingoan, gainera, feminista beltzek egina zuten patriarkatuaren irakurketa unibertsalen eta homogeen kritikara feminista indigenak, musulmanak eta migratzaileak batu dira.

Oro har, postkolonial eta dekolonial adjektiboak sinonimotzat hartu ohi dira, baina hainbat autorek azkenaren alde egin dute, adieraziz postkolonialismo kontzeptua kulturalismo bat bihurtu dela, non identitatearen nozioa ez den egiturazkoa baizik eta diskurtsiboa; eta gaineratuz, eremu teoriko horretan, XVIII. eta XIX. mendean gertatzen den kolonialismoari erreparatzen zaiola nahiz eta kolonialismoa XV. mendean hasten den. Bereizketa horretan sartu barik, dekolonial terminoa erabiliko dut testu honetan, nahiz eta argi eduki feminista postkolonialek ekarpen funtsezkoak egin dituztela eta, garrantzitsua dena, lotura estuak daudela bi lerroen artean.

Curielek kolonialismoa eta teoria dekolonialaren inguruko zehaztasunak honela laburtu ditu:¹⁵

Kolonialismoa –modernitate europar mendebaldarraren erakuntza geopolitiko eta geohistoriko gisa– amaitu arren, ez dela eraldaketa adierazgarririk gertatu zentroen eta periferiaren nazioarteko lan-banaketan, ezta herrien arteko hierarkizazio etniko-arrazialean eta periferian estatu-nazioak sortzean ere; aitzitik, kolonialismo modernotik kolonialitate globalerako trantsizioa gertatu da, kapital globalaren erakunde eskutik [...] eta NATOren moduko erakunde militarren eskutik, inteligentzia sareen eta Pentagonoaren eskutik, eta, nik erantsiko nuke, Iparreko nazioarteko lankidetzaren eskutik. Hau da, menderakuntza-moldeak eraldatu dira, eta ez zentroaren eta periferiaren arteko erlazio-egiturak [...] Modernitate-kolonialismo-kapitalismo arteko erlazio horretatik mundu mailako botere eredu bat sortzen da horrela, Anibal Quijano perutarrek (2000) boterearen kolonialitate gisa definitu zuena [...] mundu-eredu horrek arrazaren ideian zuen oinarria, eta sailkapen arrazial/etniko bat ezarri zuen horrenbestez: indiarrek, azeituna kolorekoak, horiak, zuriak, mestizoak; baita sailkapen geokultural bat ere: Amerika, Afrika, Ekialde Urruna, Ekialde Hurbila, Asia, Mendebaldea eta Europa (Curiel 2015: 28, 29, 29, 29).

María Lugones (2008) da ‘feminismo dekoloniala’ lehenengoz erabili zuena, haren planteamendua bi iturritatik elikatuz:

Alde batetik, Black Feminism delakoak edo emakume beltzek, chicanos, herritarrek, Latinoamerikako autonomia feministak, feminista indigenek eta feminismo materialista frantsesak feminismo hegemonikoari egindako kritika feministak, emakumearen kontzeptua unibertsalizatu eta jite kutsu arrazista, klasista eta heterozentratua eman izanagatik (Espinosa 2013); eta, bestetik, Latinoamerikako eta Karibeko pentsalariek garatutako Teoria Dekoloniala edo proiektu dekoloniala deritzonaren proposamenak (Curiel 2015: 28).¹⁶

Nola aplikatu teoria dekoloniala gurean?

Esan dut jada, feminismo dekolonialaren ekarpena funtsezkoa iruditzen zait. Hala ere, eremu horretan atzematen dudana joera ezkor bat ere aipatu nahi nuke. Europako eta Ameriketako Estatu Batuetako feminismo hegemonikoari kritika zorrotza egiterakoan, maiz, eskema sinplistegietan jausten ari dira, Europan ere feminismoen arteko mailaketa badela ahaztuz. Esate baterako, gizarte anglosaxoietan edo ingelesez ekoizten den ezagutza feminista mundu osora zabaltzen ari da unibertsala bailitzan, eta horren bidez desberdinkeriak ulertzeko zenbait kategoria inposatzen ari zaizkigu.¹⁷ Halaxe, Euskal Herriaz hitz eginez, argi dago euskaldunoi kolonialismoa eta kolonialitatea, biak, aplikatu ohi zaizkigula: euskaltasunaren iruditeria sortzean terrorismoaren kontzeptuak duen pisua edo euskaldunen kontura garatzen ari den umore-mota¹⁸ bi adibide baino ez lirateke.

Kolonialitatearen ardatz teorikoa emankorra izan liteke bai Euskal Herriaren egoera bai inguruko herrialdeekin duen harremana aztertzeko. Baina, aukera zaila eta bikaina dugu gure aurrean, zeren, alde batetik, euskal feminismoaren sektore nagusi bat, nahi edo konturatu gabe, autore dekolonialek salatzen duten jarreraren konplize izan daiteke. Eta, bestetik, esan bezala, euskaldunak garen heinean, ikuspegi koloniala ere aplikatzen zaigu. Hau da, bi norabidetako kolonialitatea atzeman daiteke euskal gizartean, eta bi-norabidetasun hori ezin interesgarriagozat jotzen dut gogoeta eta politika

egiteko. Begi bistakoa da estatuen edo Nazioarteko Diru Funtsaren edo Munduko Bankuaren eta feminista arrunten eraginaren inpaktua ez dela gauza bera, baina nik uste dut argi eduki behar dugula gu ere eraikitzen ari garela iruditeria eta errealtate bat non bestetasunak zentzu arriskugarria eta osoa hartzen duen, ez bakarrik estereotipoen bitartez, baizik eta sarri ikusezinak diren hierarkia sozialen bitartez.

Aipamen bat hizkuntzari buruz

Artikuluaren hasieran hizkuntzaren gaia zintzilik utzi dut, esanez euskal feminismoan hizkuntza ez dela faktore nagusitzat hartu. Betiere, modu orokorrean hitz eginez. Azken urteetan gutariko batzuek begia jarri dugu hor¹⁹ eta Lorea Agirre eta

Generoa, klasea, arraza
eta abarren zerrenda
horretan, hizkuntza(k)
ere kokatzen ari gara,
hitz egiten d(it)ugun
hizkuntzek ezberdintasun
sozialak sor baititzakete
eta sortzen dituzte

Idurre Eskisabel Euskal Herri osoan zehar dabilta haien gogoetak zabalduz. Lehenago adierazi bezala, Angela Davisen bisitak ere indartu duildo hori. Argitalpen hau, maila batean, prozesu horren ondorengoa da. Ondorioz, dagoeneko, generoa, klasea, arraza eta abarren zerrenda horretan, hizkuntza(k) ere kokatzen ari gara, hitz egiten d(it)ugun hiz-

kuntzek ezberdintasun sozialak sor baititzakete eta sortzen dituzte. Eta hemen bereiztu beharko genituzke hegemonikoak eta minorizatuak direnen egoera ezberdinak, jakina.

Feminismoa eta politikaren eraldaketak (Esteban 2017) liburuan, hizkuntza/euskararen gaiari erreparatu diot azken urteetan nabarmentzen ari diren eraldaketak azpimarratuz. Horrela, euskal komunikabideetan feministek duten lekua eta euskaraz sortzen ari den teoria/ikerketak/saiakera feministen gorakada nabarmendu ditut. Baina, era berean, ispi-latze efektuaren aurrean tentuz ibili behar dugula idatzi dut:

Feminismoa, gero eta gehiago, euskaraz mintzo da, bai. Baina erronka handi bat dugu kulturari, hizkuntzari eta euskaingintzari begira, baita eskubide sozial eta ekonomikoei dagokienez ere. Erronka eta aukera berriro.

Aukera, beste herri mugimenduekin aliantzak egiteko, euskararen mugimenduarekin egiten ari garenez. Aukera, momentuz euskaraz hitz egiten ez dutenekin edo jatorria, adina, bizilekua edo dena delakoagatik inoiz egingo ez dutenekin nola jardun pentsatzeko. Konbentzitura bainago horretan ere eredu izan gaitzkeela.

Baina aukerarik zailena, nire ustez, Euskal Herrian, oro har eta emakumeen artean, dauden ezberdintasun sozio-ekonomikoen gaiari dagokio, horretan nola egin ez baita esan-eta-egin (2017: 56-57).

Herritartasun berria(k) nondik eta nola?

Artikulu hau bukatze aldera, horrela laburbilduko nuke orain arte idatzi dudana:

1. Feminista beltzek eta feminista lesbianoek hirurogeita hamarretatik aurrera eragin zituzten kritikak barne hartu dituen feminismo dekolonialaren ekarpenaz gogoeta egiteko garaia heldu da, eta euskal gizartearen gaur egungo egoerara aplikatu beharko genuke, teoria hori gurera egokituz.

2. Azken urteetako eraldaketa sozialak ikusita, gure ideiak berritzen ari gara: heteroarauaren kontzeptuaren garrantziaz ohartu gara; «bake eta bizikidetzaren inguruan», «gure ahots propioaren beharra» edo «hau ez da gure bakea» eta antzeko leloen bidez, gure jarrera kritikoa agertu dugu; indarkeria matxista guztiez hitz egiteko kanpaina bateratuak bultzatzen ari gara... Bada, era berean, klasismoarekin eta arrazismoarekin lotuago dauden jarrerak eta kanpainak bultzatu behar ditugu. Feministen edo gizarte mugimenduen arteko aliantzak edo elkarrelikadurak ez dira sortzen borondate edo pentsamendu inuzentetik, baizik eta kanpo eta barne ezberdintasunak, kanpo eta barne gatazkak ikusgarri egiten eta aitortzen dituen jarrera irmo batetik. Halaxe, erabiltzen ari garen kategorien aurrean zuhur jokatu behar dugu.

Bide horretan, Maria Livia Alga (2015) antropologoak haren doktore tesian aipatu duena iradokitzailea izan daiteke. Italian, arrazismoaren eta homofobiaren kontrako mugimenduen aliantzak aztertu ditu Algak. Bi mugimenduen arteko borroka bateratuan 'klandestino' kategoria baliatzen hasi dira, zeina, mugimendu horien leloetan berria izateaz gain, bi mugimenduen aldarriekin bat datorren. Azken denboran, hemen ere, emakume guztien egoera aintzat hartzen duten kanpainak abiatu ditugu; horretan, indarkeria matxistaren gaia eredugarria izango litzateke. Baina oraindik ez dugu aurkitu indarkeriaz kanpoko kategoria orohartzailerik. Eta horra nire proposamena: herritartasunaren gaiari heltzea, kontzeptu horrek mota askotako bereizkeriak eta koiunturak barne har baititzake: migratzaileena, errefuxiatuena, intersexual eta transexualena, independentistena, mugimendu okuparena... Latinoamerikan asko idazten ari da 'herritartasun berrien' inguruan, emakumeei buruz, indigenei buruz edo LGTB pertsoneri buruz, besteak beste. Hausnarketa hori iradokitzailea izan daiteke guretzat.

Europar gizarteetan Bigarren Mundu Gerraren ostean sortu zen (egun nagusi den) herritartasun sozialaren ideia sarrean aipatu ditudan hiru osagaien gainean oinarritzen da: nazionalitatea, enplegu formala eta familiaren eredu bat non gizonezkoak erdigunean dauden.²⁰ Begi-bistakoa da kontzeptualizazio horretan ez garela kabitzen ez emakumeak ezta feministak ekonomiari eta bizitzari buruz planteatzen ari garen berrirakurketak ere. Baina ezta ere migratzaileak, errefuxiatuak edo independentistak...

Generoa, sexualitatea, klasea, arraza, hizkuntza... kontuan hartuz herritartasuna teoriarik eta praktikan irauli eta zabaldu egiten da. Eta, nire ustez, zabaltze eta iraultze prozesu horrek bi baldintza behar ditu: (1) mugimendu herritarren artean gertatzen ari diren aliantzak aintzat hartzea eta aztertzea; (2) ikuspegi feminista bera berritzea, egiten ari garen bidetik. Eta berritze horretan feminismo dekoloniala gurera egokitzea aukera aparta izan daitekeela esango nuke. 🌱

Oharrak

1. Artikulu honetan 'herritartasuna' eta 'hiritartasuna' sinonimotzat hartzen ari naiz.
2. Erabiliak izan ziren beste termino batzuk mantxurrianoak, koreanoak, belarrimotzak, hezurbeltzak... izan ziren.
3. Alor honetan, interesgarria da, adibidez, Jon Maia bertsolariak egin duen ibilbidea. Ikus Maia (2006).
4. Hor ditugu, adibidez, 80ko hamarkadaren hasieran, «hainbat enpresa-tako emakume langileen (edo langileen emazteek lagunduriko) grebak ere azpimarragarriak dira: Suchard, Molinex, Artiach, Michelin, Olarra, Euskalduna... Eta zerbitzu publikoetan egindako protestak» (Hernández 2018). Greba horien inguruan ikerketa eta dokumentalak baditugu. Nik dakidala, azkena duela gutxi Euskaldunako emakumeei buruz egindakoa.
5. Dena den, uda ondoren batez ere, borroka horren dimentsio feministaz gehiago hitz egiten ari da. Ikus, esate baterako, *Berria* egunkarian argitaraturiko erreportajea (www.berria.eus/paperekoa/1837/014/001/2017-09-21/elkarrengandik_gertuago.htm).
6. Elkarte horretako partaidea den Isabel Otxoak maiz idatzi ditu kolaborazioak gai horren inguruan hemengo eta Espainiako komunikabideetan, eta badu doktore tesi bat egina horren inguruan (ikus Otxoa 2012). Etxeko langile izatera derrigortuak diren hemengo edo beste herrialdeetatik etorritako emakumeak globalizazioaren, kapitalismoaren eta kolonialitate berrien ondorio zuzenak dira. Langile horien figura ezin esanguratsuagoa da hitz egiten ari garen honetan, bere atzean baitago beste herrialdeetako emakumeak irudikatze ko modu zehatz bat: beraien gaitasunez, ohiturez, izaerez hitz egiterakoan (izaera, portaera, gaitasunak...), generoarekin batera arraza eta klase hierarkiak birformulatu ari baikara (Offenhenden, 2017).
7. Jardunaldi hori Usurbilen (Gipuzkoa) egin zen, uztailaren 13 eta 14an, UEU eta Jakinen elkarlanaren ondorioz.
8. Kulturartekotasuna ere sarri erabili ohi da.
9. Artikulu honetan ez dut jardungo azken hamarkadetan garatu den pentsamendu heterozuzenaz, queer teorian eta transfeminismoaz. Nago horren inguruan feminismoan sortu den berrikuspene eta garapene ezagunagoa dugula gure testuinguruan.
10. Bullenen eraginez hasi naiz ni teoria dekolonialaz interesatzen.
11. Aurkezpenaren zehaztasunetarako, ikus www.berria.eus/paperekoa/1995/038/001/2016-12-04/arnasa_emakumeari_eta_euskarari.htm
12. *Aint'I A Woman?* ingelesez. Ikus Alizia Sturtzek, 2001eko apirilaren 1ean, *Gara* egunkarian, esaldi horren inguruan idatzi zuena (www.lahaine.org/sturtze/aint_mujer.htm).

13. Ikus bell hooks (2012).
14. Ikus, liburu horren beste atalean, interseksionalitatearen inguruan Itziar Gandariasek idatzi duena. Ikus ere Lucas Platerok, 2014an Euskal Herrira egindako bisita batean, Maite Asensio kazetariari termino horren inguruan esan ziona (www.berria.eus/paperekoa/1965/010/001/2014-12-28/sexualitatea_ikusezina_da_batzuetan_eta_ikusgarriegia_besteetan.htm).
15. Kolonialismoaren eta kolonialitatearen artean dauden ezberdintasunehaue idatzi du Pedro Garzón Lópezek (2013): «Kolonialismoa lurralde baten okupazioa bitarte hertsatzaileen bidez (militarra, politikoa, ekonomikoa) gauzatzen den okupazioa den bitartean, kolonialitatea kultur iruditeria europarraren inposaketa litzateke» (2013: 311).
16. Feminista afrikarrak eta arabiarrek ere garatzen ari dira teoria dekoloniala. Adibidez, Sirin Adlbi granadarra, *La cárcel del feminismo* (2016) liburuan, 'emakume zapiduna' pentsamendu kolonialaren figura nagusitzat hartu du. Era berean, hainbat feminista afrikarrek 'mutilazio genitalen' inguruan Mendebaldean (feminismoan ere bai) egiten ari den sinplifikazioa eta etnozentrismoa salatu dute (ikus Ortega 2017).
17. 'Post' aurrizkiaren zabalkundea (post-feminismoa, esate baterako) inposaketa horren adibide argia litzateke.
18. *Ocho apellidos vascos* filma (Emilio Martínez Lázaro, 2014) litzateke adibide nagusia.
19. Ikus Onintza Irureta Azkunek, 2016an, fenomeno horren bilakaerari buruz idatzi zuen erreportajea (www.argia.eus/albiste/feminismoa-eta-euskalgintza-bi-borroken-hurbilketa-xumearen-kontakizuna).
20. Ikus Sagastizabal (2017).

Bibliografia

- Adlbi Sibai, Sirin (2016): *La cárcel del feminismo. Hacia un pensamiento islámico decolonial*. Madril: Akal.
- Alga, Maria Livia (2015): *Ethnographie 'terrona' de sujets excentriques. Pratiques, narrations et représentations pour contrer le raxisme et l'homophobie en Italie*. Doktore tesia. Université Paris VIII – Vincennes Saint Denis.
- Alonso, Luis Enrique (2007): *La crisis de la ciudadanía laboral*. Bartze-lona: Anthropos.
- bell hooks (2012): *Ain't I A Woman. Black Women and Feminism*. Boston: South End Press.
- Crenshaw Williams, Kimberlé (1989): *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics*. *University of Chicago Legal Forum* 14: 139-167.
- Curiel Pichardo, Ochy (2007): 'La crítica postcolonial desde las prácticas políticas del feminismo antirracista.' *Nómadas* 26: 92-101.
- (2015): 'Construyendo metodologías feministas desde el feminismo decolonial'. In: I. Mendia Azkue, M. Luxán, M. Legarreta, G. Guzmán, I. Zirion eta J. Azpiazu Carballo (argk.): *Otras formas de (re)conocer. Reflexiones, herramientas y aplicaciones desde la investigación feminista* (45-60). Bilbo: Hegoa.
- (2015): 'Feminismo dekolonialetik metodologia feministak eraikitzen.' *Hegoa Lan Koadernoak/Cuadernos de Trabajo* 67: 25-36.
- Davis, Angela (2016a): *Askatasuna, etengabeko borroka bat*. Iruñea: Katakak.
- (2016b): *Emakumeak, arraza eta klasea*. Donostia: Elkar, Jakin. Eskafandra bilduma.
- Espinosa, Yuderlys (2013): 'Una crítica descolonial a la epistemología feminista crítica.' In: *Os desafios da arte, a educação, a tecnologia e a criatividade del Fazendo Genero*. Brasilia, 2013-11-10 (www.elcotidianoenlinea.com.mx/pdf/18402.pdf).
- Esteban, Mari Luz (2017): *Feminismoa eta politikaren eraldaketak*. Zaurutz: Susa. Lisipe bilduma.
- Garzón López, Pedro (2013): 'Pueblos indígenas y decolonialidad: sobre la colonización epistemológica occidental.' *Andamios* 10(22): 305-331.
- Hernández García, Jone M. (2018): 'Multifaceted Feminism: Promoting Diversity in the Twenty-First-Century Basque Country.' In: Silvia Bermúdez eta Roberta Johnson (argk.): *A New History of Iberian Feminisms* (383-390). Toronto: University of Toronto Press.
- Jabardo, Mercedes (2012): *Feminismos negros. Una antología*. Madril: Traficantes de sueños.

- Lugones, María (2008): 'Colonialidad y género: hacia un feminismo descolonial'. In: W. Mignolo (bil.): *Género y descolonialidad* (13-25). Buenos Aires: Del Signo.
- Maia Soria, Jon (2006): *Riomundo*. Tafalla: Txalaparta.
- Offenhenden, María (2017): 'Si hay que romperse una, se rompe'. *El trabajo del hogar y la reproducción social estratificada*. Doktore tesia. Universitat Rovira i Virgili.
- Ortega Sánchez, Isabel (2017): *Anatomías (alter)adas: lecturas transculturales de las modificaciones genitales femeninas*. Doktore tesia. Universidad de Zaragoza.
- Otxoa Crespo, Isabel (2012): *La Seguridad Social del empleo doméstico: evolución y perspectivas*. Doktore tesia. UPV/EHU.
- Quijano, Aníbal (2000): 'Colonialidad del poder: eurocentrismo y América Latina'. In: E. Lander (bil.): *La colonialidad del saber: eurocentrismo y ciencias sociales. Perspectivas latinoamericanas* (1-14). Buenos Aires eta Caracas, CLACSO/UNESCO.
- Sagastizabal, Marina (2017): *La triple presencia: estudio sobre el trabajo doméstico-familiar, el empleo y la participación sociopolítica*. Doktore tesia. UPV/EHU.
- Wittig, Monique (2017): *Pentsamendu heterozuzena*. Zarautz: Susa. Lisipe bilduma.